

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про судову експертизу : Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Методика судово-психологічної експертизи (загальна частина) / [Ковальов К. М., Костюк С. І., Роль А. В., Терешкевич Н. Д., Бабенко О. О., Белічко А. М.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 37 с.

Тичина Дмитро Михайлович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Посудевський Ілля Валерійович,

здобувач ступеня вищої освіти магістра Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДИТИНИ

Розширення процесу європейської інтеграції України потребує втілення у правоохоронну практику визнаних світовим товариством стандартів захисту прав і свобод людини. Передусім це стосується дітей, які унаслідок психологічної, соціальної та особистісної незрілості, залежності від дорослих, недостатнього життєвого досвіду та багатьох інших чинників найменш захищені перед небезпеками, зокрема виявами сексуального насильства (за даними ЮНІСЕФ, кожна п'ята дитина в Європі стає жертвою сексуального насильства) [1].

Злочини проти статевої недоторканості дитини як підгрупа злочинів, передбачених розділом IV Особливої частини КК України, охоплює суспільно небезпечні діяння у формі активних дій, що мають насильницький або ненасильницький характер, завдають шкоду нормальному фізичному та моральному розвитку дитини, яка усвідомлює суспільно небезпечний характер цих дій або не здатна його усвідомити унаслідок перебування у статево незрілому віці чи з інших причин. Залежно від того, чи застосовується під час вчинення злочинів проти статевої недоторканості дитини фізичне та (чи) психічне насильство, їх можна поділити на дві групи: «насильницькі» злочини (ст. 152–154 КК України); «ненасильницькі» злочини (ст. 155, 156 КК України). Головним безпосереднім об'єктом цих злочинів є статева недоторканість дитини, тобто абсолютна заборона вступати в сексуальні контакти з особою, яка не є носієм статевої свободи,

успереч справжньому волевиявленню такої особи або ігноруючи його. Добровільна згода «недоторканої» особи на сексуальні контакти з нею не звільняє від відповідальності, а має юридичне значення лише стосовно кваліфікації дій винного та покарання [2, с. 359].

Початковий етап розслідування злочинів проти статевої недоторканості дитини, має такі цілі: отримання й закріплення вихідної інформації про злочин шляхом проведення слідчих (розшукових) дій; встановлення та затримання злочинця; перевірка причетності конкретної особи чи осіб до вчиненого злочину.

Згідно з ч. 2 ст. 214 КПК України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) [3]. Приводами для внесення відомостей до ЄРДР, відповідно ч. 1 ст. 214 КПК України і початку досудового розслідування є заяви й повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. В якості підстави (так само без вживання цього поняття) зазначено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Кримінальні провадження про вчинення кримінальних правопорушень проти статевої недоторканості дитини у 58 % випадках було розпочато за заявою потерпілої особи та її представника. У 34 % інформацію про вчинення отримано від оперативних співробітників, у 8% випадків злочинця було затримано на місці.

Проте одночасно з необхідністю негайного реагування на заяви й повідомлення необхідно звернути увагу на достатніх підстав для такого реагування, де головною складовою є їх оцінка з точки зору наявності ознак кримінального правопорушення. Відтак початок досудового розслідування нерозривно пов'язаний із визначенням і оцінкою необхідних для цього приводів і підстав.

Останнє закономірно призвело до проблем у правозастосовній практиці, адже така законодавча формула не дає змоги однозначно відповісти на питання, які саме факти необхідно встановити до початку досудового розслідування та який рівень інформації може задовольнити пізнавальні потреби особи, що вирішує, чи потрібно розпочинати досудове розслідування за заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення. Проблема визначення, у тому числі законодавчого, підстав для початку розслідування не є одиначною. Вона є складовою ширшої проблеми – доступу громадян до кримінального правосуддя. Нечіткість формулювань законодавця в частині регламентації підстав для початку досудового розслідування може сприяти необґрунтованій відмові в цьому, а отже, й відмові у правосудді [4, с. 98].

Законне відкриття кримінального провадження неможливе без наявності передбачених КПК України приводів і підстав. Помилки, що

їх допускають на початку кримінального провадження, найчастіше пов'язані з неправильною оцінкою наявності підстав, необхідних для прийняття рішення [5, с. 20]. В. С. Зеленецький категорично зауважив, що до приводів можна відносити не будь-які, а лише ті джерела інформації про злочин, які за своїм змістом є правовими. Крім того, приводами є лише ті, що прямо зазначені в законі, а не у відомчих нормативних актах. Таким чином, для того, щоб джерело інформації про кримінальне правопорушення стало приводом до відкриття кримінального провадження, воно повинно бути передбачене законом, але не будь-яким, а саме кримінальним процесуальним [6, с. 53].

Тому видається за необхідне закріплення законодавчого визначення приводів і підстав для початку досудового розслідування. Це має велике значення при розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої недоторканості дитини, оскільки, за офіційними даними статистичної інформації Генеральної прокуратури України [7] у 2018 році було відкрито 2165 таких кримінальних проваджень, з них 782 закрито за реабілітуючих обставин (33 %), у 2019 році було внесено до ЄРДР 2438 кримінальних правопорушень, із них за реабілітуючих обставин було закрито 972 проваджень (39 %). Таким чином, спостерігається тенденція, що третина відкритих кримінальних проваджень не знаходить свого підтвердження.

Тим не менше законодавець встановив безальтернативну вимогу щодо початку досудового розслідування, а саме, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР [5].

Фактично, вносячи відомості до ЄРДР, слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, має проаналізувати викладену в заяві чи повідомленні інформацію й виділити з неї підстави та приводи для відкриття кримінального провадження.

Дата й час надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення має інформативне значення, адже дозволяє встановити часовий проміжок між вчиненням злочину та зверненням особи до правоохоронних органів. Ця інформація використовується під час висунення та перевірки версій, планування слідчих (розшукових) дій. Після вчиненого кримінального правопорушення проти статевої недоторканості дитини було повідомлено про подію одразу у 38 % випадків, у 24 % – з моменту вчинення до повідомлення про нього минуло не більше місяця, у 37 % – повідомлено через тривалий проміжок часу. Це пов'язано з віком потерпілого, рівнем його розвитку, стосунками в сім'ї тощо.

На початковому етапі розслідування особа, яка заявила про кримінальне правопорушення, має статус заявника. У процесі кримінального провадження така особа, залежно від підстав, набуває статусу потерпілого, якщо їй кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, або свідка, якщо вона була очевидцем вчиненого кримінального правопорушення або має відомості про обставини його вчинення. Інформація про заявника використовується з метою встановлення особи потерпілого, джерел інформації про злочин, характеру відносин заявника з потерпілим, у тому числі з метою виключення випадків обмовлення особи у вчиненні злочину.

Усебічне вивчення інформації про подію злочину дозволяє визначити коло обставин, які необхідно встановити, відповідно до вимог ст. 91, 485 КПК України та слідчої ситуації, зокрема: з'ясувати характеристику дитини; місце та час вчинення злочину; спосіб вчинення злочину та подолання опору жертви; характер фізичного та психічного насильства, безпорадного стану; дії з підготовки до вчинення злочину та приховування його слідів; причини й умови, що сприяли вчиненню злочину.

Список використаних джерел

1. Комплексна оцінка масштабів продажу дітей, дитячої проституції та порнографії в Україні / UNICEF Ukraine, Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України. Київ, 2019. 44 с. URL: www.unicef.org/ukraine/ukr/media_13864.html.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Квашук О. Д. Підстави прийняття рішення про початок досудового розслідування URL: http://www.lj.kherson.ua/pravo05/part_2/31.pdf
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
6. Зеленецький В. С. Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях: монография. Харьков, 2004. 400 с.
7. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.